

Кулешов Сергій, Загорецька Олена

З ІСТОРІЇ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

Авторами охарактеризовано витоки документознавства в Україні, запропоновано періодизацію історії його розвитку, окреслено основні напрями документознавчих досліджень 1950–1980-х рр.

Ключові слова: документознавство, періодизація, документознавчі дослідження, наука.

Авторами охарактеризовані истоки документоведения на Украине, предложена периодизация истории его развития, определены основные направления документоведческого исследования. 1950–1980-х гг.

Ключевые слова: документоведение, периодизация, документоведческие исследования, наука.

Authors characterized sources of science on documents in Ukraine, offered the periodization of history of its development, outlined the basic directions of the science on documents researches of 1950–1980 th

Key words: science on documents, a periodization, science on documents research, a science.

Як відомо, науку з назвою «документознавство» сформовано в СРСР у 1950–1970-і роки. Її центрами були єдині у радянській державі профільні з цієї наукової дисципліни навчальний і науковий заклади – відповідно Московський історико-архівний інститут (МДІАІ) та Всесоюзний науково-дослідний інститут документознавства та архівної справи (ВНДІДАС). Про стан організації документознавчих досліджень у ці часи в окремих республіках, зокрема в УРСР, можна говорити лише як про розроблення окремих питань у межах централізовано спрямованої проблематики, переважно практичного характеру, або як про поодинокі ініціативні спроби вирішення певних завдань з теорії документа, що можливо і виходили за межі усталеного на той час розуміння документознавства як науки. Інституціональний розвиток документознавства в Україні відбувається тільки після набуття нею незалежності у 1991 р. Водночас не можна говорити, що такий розвій відбувається з нульової позначки. Йдеться не тільки про досить ґрунтовне нормативне і науково-методичне забезпечення організації діловодства в республіці, створене за часів СРСР, реалізацію його засад малочисельною, але високофаховою групою випускників МДІАІ, а й про досвід наукової діяльності із суміжних з документознавством галузей знань та практичної роботи з різними об'єктами, які узагальнено називають документами. Власне побудова лінійної схеми розвитку документознавства в Україні навряд чи можлива та й доцільна; можна говорити лише про окремі епізоди, що складають нарис такої історії. Чи мають ці факти прямий або опосередкований зв'язок із сучасними нашими документознавчими уявленнями повинні довести поглиблені історіографічні дослідження. У цьому нарисі викладемо основні такі епізоди у межах гіпотетичної періодизації, яка, безперечно, у подальшому може бути уточнена.

Витоки. Першими розробками з теорії документа в Україні мабуть слід вважати наукові джерелознавчі студії, зокрема, започатковані М. Іванишевим в Університеті Св. Володимира і продовжені В. Антоновичем, В. Іконниковим та іншими вченими університету, яких називають «київською школою документалістів». Так, виданий у Києві в 1881 р. групою студентів літографований конспект лекцій В. Антоновича «Источники для истории Юго-Западной России», охоплював аналіз документальних джерел з XIII до кінця XVIII ст., що були поділені ученим на три великі групи: літописи, юридичні документи, записки мандрівників і сучасників². Подальша наукова робота з класифікування та інших питань теорії писемних історичних джерел, розвинутих, зокрема, учнями В. Антоновича, іншими вітчизняними джерелознавцями, є окремою й особливо важливою темою, що ілюструє еволюцію уявлень про документ як історичне джерело. І в періодах, вже наближених до нашого часу, такі студії (у тому числі виконані у згаданому Київському університеті) часто наближалися до розв'язання концептуальних питань документознавства у його зв'язку з архівознавством і спеціальними історичними дисциплінами.

1920–1930-і роки. Безпосередньою історичною передумовою організації наукової роботи з проблематики, яка притаманна традиційному документознавству, була діяльність в УСРР у 1920–1930-х рр. Інституту раціоналізації управління. Слід зауважити, що у 1920-і рр. в радянській Україні помітною була активізація поширення наукових та практичних знань з діловодства. Про це, зокрема, свідчить досить інтенсивне видання посібників з цієї сфери практичної діяльності³. Особливу увагу привертає посібник А. Євтихієва «Десятичная система в административном делопроизводстве». По-перше, у передмові, підписаною комісією з перегляду установ УСРР, пишеться про здійснення обстеження організації діловодства в наркоматах республіки, наміри видати огляд з адміністративного діловодства

у «найважливіших» державах Європи, Кодекс правил з адміністративного діловодства, що був прийнятий Всесвітнім конгресом з адміністративних наук у Брюсселі (1910). По-друге, що найцікавіше, зміст цього посібника відображає важливу тенденцію тих часів – впровадження десяткової (децимальної) класифікації у діловодство, що було ініціативою Міжнародного бібліографічного інституту (розробника зазначеної класифікації) і безпосередньо його фундатора Поля Отле⁸. Автор посібника зазначає, що використання зазначеної класифікації вже мало місце в окремих установах Голландії, Бельгії, Іспанії. Цей посібник є цікавою ілюстрацією намагання практичного впровадження в Україні певних наукових розробок (і відповідно ідей) з теорії документа.

Вирішення проблем організації діловодства у 1920-і рр. в СРСР пов'язувалося з удосконаленням управління народним господарством на засадах впровадження методів наукової організації праці (НОП). У Харкові було створено Асоціацію працівників управлінської справи⁹, діяльність якої було спрямовано на пропаганду НОП. У загальносоюзному масштабі дослідження у цьому напрямі здійснювалися Інститутом техніки управління (ІТУ). У 1929 р. в Харкові на базі Всеукраїнського інституту праці (заснований 1922 р. і перебував у підпорядкуванні Народного комісаріату праці) було організовано Всеукраїнський інститут раціоналізації управління Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції або, як він називається в більшості його документів, Інститут раціоналізації управління (ІРУ). Інститут мав філії у Києві, Дніпропетровську, Одесі, Сталіно, але чисельність працівників в них була незначною. У 1930 р. ІРУ створює Всеукраїнське науково-технічне товариство раціоналізаторів управління. В ІРУ працювали так звані школи раціоналізаторів на кшталт курсів підвищення кваліфікації. Крім того, відповідно до постанови Секретаріату ЦК та Президії ЦВК НК РСІ від 07.09. 1931 р. при ІРУ було організовано вищий навчальний заклад – Вищу школу раціоналізації управління. Строк навчання у цьому вузі був 2 роки, форма навчання – стаціонарна, тобто з відривом від виробництва. Підготовка відбувалася на п'яти факультетах, чотири з яких за назвами відповідали певним галузям народного господарства – машинобудівельний, гірничий, сільськогосподарський, торговельно-кооперативний. На п'ятому факультеті – «радянського апарату», готували фахівців з організації апарату управління в органах державної влади. Набір здійснювався шляхом вільного конкурсу. За 1931–1932 рр. вузом було випущено 175 осіб¹⁰. У 1933 р. ІРУ мав наміри організувати роботу аспірантури, зокрема намічалось прийняти на навчання 20 осіб, однак, здається, ці задуми не були реалізовані. Інститут декларував у своїх документах зв'язок з багатьма науковими установами і у першу чергу з ІТУ, Інститутом обліку, Інститутом організації промислового управління ВРНГ СРСР (Москва), Інститутом механізації сільського господарства (Москва, Ленінград), Інститутом економічних досліджень Держплану УСРР (Харків).

В архівному фонді інституту збереглася датована 1930-м роком наукова праця з діловодства, підготовлена працівниками ІРУ. Це машинописний текст українською мовою, обсягом 169 сторінок, оформлений у справу, яка має назву «Матеріали о веденні делопроизводства». З його вступної частини «Від укладачів» зрозуміло, що ця робота була підготовлена як посібник, однак не з'ясовано чи була вона тиражована або навіть копійована, а також чи була поширена. Слід зауважити, що у цілому структура і зміст посібника більшою чи меншою мірою подібні до тогочасних друкованих видань з діловодства. Разом з тим, у ньому вміщено й оригінальні матеріали, зокрема, з раціоналізації роботи служб діловодства, що мали практичне значення для її працівників¹¹.

Значний інтерес представляють інструктивні та інші матеріали посібника, які можна вважати додатками до нього. Це, зокрема, розгляд загальних методичних засад побудови класифікаторів справ (де основні напрями діяльності райвиконкому, міськради та сільради класифіковані за дев'ятьма рубриками), приклади класифікаторів справ міськради, райвиконкому та сільради, «Інструкція про роботу по виконанню завдань вищих органів в апарату міськрад та райвиконкомів», «Витяг з протоколу № 54 засідання Колегії Народного Комісаріату Робітничо-Селянської Інспекції Союзу РСР «Про терміни переховування грошово-матеріальної звітності другорядного значення»¹², а також параграф названий «Про стандартизацію». В останньому охарактеризовано роль стандартизації та подано окремі відомості з історії стандартизації документів (зокрема про застосування німецьких стандартів на формати паперу – так званих «Дін-форматів»), згадується про роботу кабінету у справах стандартизації при ІТУ. Взагалі, здається, робота з уніфікації та стандартизації документації мала стати одним з провідних напрямів діяльності ІРУ, що було зафіксовано у положенні про цю установу (зокрема планувалося вивчення стандартизації, типізації документів, розроблення єдиних правил діловодства, облікових форм,

встановлення стандартної системи собівартості, вироблення шифрів тощо)¹¹, плані роботи сектора організаційних постановок¹², а також декларації намірів стандартизації окремих видів документів (рахунок-фактура, накладна, внутрішнього обліку матеріалів) в інформаційному бюлетені інституту¹³.

У плановій документації інституту з 1933–1934 рр. проблематика діловодства посідає незначне місце порівняно з генеральними напрямками досліджень (зокрема, це розроблення теорії і практики раціоналізації, основ марксистсько-ленінської методології організації й раціоналізації управління виробництвом, узагальнення досвіду та удосконалення організації апарату управління в об'єктах, райрадах, сільрадах, на заводах, шахтах, машино-тракторних станціях тощо)¹⁴. Водночас окремі завдання, що стосувалися обстеження організації діловодства, іноді фіксувалися у межах комплексних тем за цими напрямками. Наприклад, у змісті план-карти з теми «Внутрішня організація апарату рудоуправління «Комсомолець України» плану на 1933 р. сектора організації управлінських апаратів зазначено, що ділянками, які мали обстежуватись бригадою працівників інституту, були «загальне діловодство» (зокрема, процеси приймання вхідної кореспонденції, її оброблення, розподіл, надсилання кореспонденції), «протокольне діловодство», «множильна справа», організація контролю виконання (документів), облік особового складу, а результатами такого дослідження мали бути положення, інструкція, «документація»¹⁵. У цьому ж плані зафіксовано тему з нормування праці конторського персоналу, «відрядності роботи друкарки».

Серед архівних документів інституту поки не виявлено безпосередньо результатів роботи працівників інституту, наукових звітів чи матеріалів обстежень, пов'язаних з організацією діловодства (крім зазначеного машинописного посібника). Водночас залишилися відомості про деякі публікації співробітників ІРУ з діловодства. Зокрема, авторами тогочасних видань були Р. Даннерт («Організація і техніка діловодства (реєстратура)»), О. Брагинський та М. Горенштейн («Організація машинопису (організація роботи, нормування, відрядна система обліку)»), В. Зімельев («Графический контроль плана», «Простейшие диаграммы»).

ІРУ проіснував до квітня 1934 р., коли було ліквідовано ряд наукових установ економічного профілю (зокрема в Україні майже в один і той же день разом з ним – Український науково-дослідний інститут економіки та організації промисловості, що також був створений 1929 р.)¹⁶.

Зосередження науковців, що опрацьовували проблеми наукової організації діловодства, переважно з позицій економіко-управлінського підходу, фактично виключило розгляд цих проблем у зв'язку з архівною справою. Втім, провідні українські архівісти були переконані у необхідності такого розгляду. Так, на I Всеукраїнській нараді архівних працівників (1924 р.) обговорювалися проблеми належної організації діловодства в установах¹⁷; ці питання порушувалися архівістами і надалі у 1930-х роках¹⁸.

Постійно звертали увагу на зв'язок теорії діловодства й архівної справи відомі українські архівознавці. Зокрема, В. Веретенников захищаючи у боротьбі з проблемно-тематичним поділом архівних документів (цей принцип намагалися впровадити у класифікацію документів у діловодстві, що, на нашу думку, також було виявом впровадження децимальної системи) принцип походження формування архівних фондів та обґрунтовуючи поняття діловодного фонду (та інші поняття своєї «фондової теорії»), фактично підтверджував у своїх працях важливість такого зв'язку¹⁹. Українськими архівознавцями впродовж 1920–1930-х рр. готувалася і видавалася навчальна література для студентів і слухачів курсів підвищення кваліфікації працівників архівних підрозділів «дієвих» установ, що безпосередньо була присвячена технології діловодства («діловодній техніці») чи містили розділи, де вона розглядалася в контексті архівної технології²⁰. Водночас слід відзначити, що у тогочасній українській архівній періодиці наукові публікації з теорії діловодства фактично відсутні²¹.

1950–1980-і роки. Початок формування напрямів досліджень традиційного документознавства в УРСР у 1950–1960-х рр. та їх розвиток у 1970–1980-х рр. насамперед слід пов'язати з переданням у післявоєнні роки архівним установам повноважень в СРСР щодо організації діловодства та контролю за його здійсненням. Водночас йшлося не тільки про посилення відповідальності архівних установ у межах свого профілю за організацію діловодства в установах, а також й про їх участь у нормативному та науково-методичному його забезпеченні.

Слід зауважити, що певну наукову роботу, пов'язану зі створенням проектів загальносоюзних нормативних та науково-методичних документів, здійснювало Архівне управління УРСР. Головархів СРСР постійно надсилав на розгляд Архівного управління республіки проекти таких документів, підготовлені (у тому числі й на основі наданих Архівним управлінням УРСР матеріалів) фахівцями Головархіву СРСР та співробітниками його галузевого інституту –

ВНДІДАС (створений у 1966 р. в системі Головархіву СРСР), з проханням викласти свої зауваження та пропозиції²². Архівне управління УРСР також взяло участь у підготовці Єдиної державної системи діловодства (ЄДСД)²³, а саме – у 1971 р. за дорученням Управління Справами Ради Міністрів УРСР здійснило вивчення проекту ЄДСД і підготувало змістовну рецензію із зауваженнями для ВНДІДАС²⁴.

Організація ЄДСД в СРСР зумовила у 1970-х роках масштабну роботу з розроблення і впровадження уніфікованих систем документації, єдиної системи класифікації і кодування техніко-економічної інформації, зокрема в аспекті їх використання в автоматизованих системах управління (АСУ)²⁵. У науковому розробленні та впровадженні уніфікованих систем документації, зокрема уніфікованої системи організаційно-розпорядчої документації (УСОРОД) мали взяти участь архівні установи всіх республік. Так, Головархів СРСР зобов'язав Архівне управління УРСР вжити заходи щодо укомплектування апарату управління та архівних установ кваліфікованими фахівцями в галузі документознавства, продумати можливість створення спеціальних підрозділів з організації діловодства, творчих груп з науково-дослідного розроблення питань уніфікації організаційно-розпорядчої документації (ОРД), залучення до опрацювання цих питань зацікавлених наукових установ, міністерств і відомств республіки. У зв'язку з цим Архівне управління УРСР мало здійснити вивчення комплексу ОРД, що застосовувався у різних ланках управління, шляхів її уніфікації та узгодження з АСУ, підготовці пропозицій щодо побудови і складу УСОРОД, а також взяти участь у розробленні проектів стандартів на ОРД²⁶. Втім, у листі-відповіді на доручення Головархіву СРСР щодо участі архівістів України у розробленні УСОРОД начальник Архівного управління УРСР О. Мітюков зауважив, що «проблему нашої участі у зазначеній роботі та інших дослідженнях в галузі діловодства було б правильно вирішувати шляхом створення в Україні філіалу ВНДІДАС, необхідність в якому вже давно є нагальною»²⁷. У перспективному плані розвитку архівної справи в Україні на 1976–1990 рр. передбачалося створення науково-дослідного підрозділу – філії ВНДІДАС²⁸. Однак, центральною владою це питання так і не було вирішено.

Водночас, спільними зусиллями працівників Головархіву УРСР та Центрального державного архіву Жовтневої революції, вищих органів державної влади і органів державного управління УРСР 1985 р. було створено Республіканський організаційно-методичний кабінет по діловодству. За відсутності в Україні галузевої науково-дослідної інституції цей кабінет упродовж десяти років відіграв роль методично-консультаційного центру з впровадження результатів науково-дослідної роботи в галузі документознавства і діловодства, узагальнення і поширення передового досвіду роботи міністерств, відомств, підприємств, установ і організацій. На базі кабінету Головархівом УРСР проводилися наради і семінари працівників служб діловодства і відомчих архівів установ, заняття Республіканських курсів підвищення кваліфікації керівних працівників і спеціалістів народного господарства (за спеціальністю «діловодство й архівна справа»)»²⁹.

Підґрунтям для формування і поширення в УРСР документознавчих знань стала організація у 1944 р. на історичному факультеті Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка кафедри, діяльність якої було спрямовано на підготовку істориків-архівістів. І хоча впродовж 1960–1980-х рр. в архівознавчо-джерелознавчому напрямі підготовки студентів переважала то одна, то друга його складова³⁰, так чи інакше викладання циклу архівознавчих дисциплін, навчальних курсів історичного джерелознавства, археографії, спеціальних історичних дисциплін сприяло виробленню у студентів фундаментальних знань з історії й теорії документа. Відсутність пріоритету курсу «Документознавство» на кафедрі архівознавства університету значної мірою компенсувалася створенням при неї у 1964 р. постійно діючих тримісячних курсів підвищення кваліфікації керівних працівників служб діловодства міністерств, відомств, установ та організацій республіки³¹. Метою курсів була підготовка кваліфікованих працівників служб діловодства через ознайомлення слухачів з напрямками удосконалення роботи управлінського апарату, впроваджуваними новітніми на той час засобами механізації діловодних процесів й тиражування документів, науковими методиками раціоналізації діловодства, основними засадами створюваної ЄДСД тощо. До проведення занять було залучено професорсько-викладацький склад кафедри архівознавства, спеціалістів Архівного управління УРСР, а також найбільш досвідчених практичних працівників служб діловодства міністерств і відомств.

Слід зазначити, що впродовж 1960-х рр. Архівним управлінням УРСР було організовано і проведено у Києві три республіканські наукові конференції з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. Привертають увагу матеріали другої такої конференції (відбулася 1–4 червня 1965 р.)³². Зокрема, на засіданні секції «Архівознавство та діловодство»,

було обговорено доповіді, присвячені науковим принципам і критеріям відбору документів установ, організацій та підприємств на постійне зберігання, проблемам класифікації документів, створенню ЄДСД. Слід зауважити, що серед рекомендацій цієї конференції чи не найголовнішою тезою була нагальність вирішення питання про створення єдиного наукового центру в УРСР (у числі головних завдань якого було впровадження ЄДСД) на базі лабораторії удосконалення організації управління Ради народного господарства УРСР (Українська рада народного господарства)». Цю лабораторію у подальшому було реорганізовано в Український філіал науково-дослідного інституту планування і нормативів при Держплані СРСР у м. Києві (про це див. нижче).

У науково-методичній роботі архівних установ важлива роль належала «Науково-інформаційному бюлетеню Архівного управління УРСР», що 1965 р. дістав назву «Архіви України». Огляд змісту журналу з 1958 р. (коли зафіксовано першу публікацію з тематики забезпечення організації діловодства) до 1991 р. дозволив представити кількісний розподіл статей за їх основним смисловим аспектом щодо організації діловодства, нормативного та науково-методичного його забезпечення (див. Табл. 1).

Табл. 1. Ранжування кількості статей, опублікованих у 1958–1991 рр. у журналі «Архіви України», за тематикою організації нормативного та науково-методичного забезпечення діловодства

№/пп	Основна тема публікації	Кількість статей
1	2	3
1.	Загальний огляд, аналіз стану і/або досвіду організації діловодства в установі	48
2.	Розроблення інструкцій з діловодства та складення номенклатур справ установи	22
3.	Питання уніфікації та стандартизації документів	16
4.	Практика оформлення різних видів документів	12
5.	Формування справ та оформлення справ у діловодстві	8
6.	Форми підвищення кваліфікації	8
7.	Організація наукових досліджень у діловодстві	7
8.	Групування, класифікування документів та види документації, створення переліків документів зі строками зберігання	5
9.	Розроблення, завдання ЄДСД, її впровадження	5
10.	Перевірки та контроль у діловодстві	4
11.	Засоби механізації та автоматизації діловодства	3
12.	Організація документообігу	3
13.	Індексція та реєстрування документів у діловодстві	3
14.	Нормування праці та організація праці в службах діловодства	3
15.	Попередній розгляд документів	1
16.	Експертиза цінності	1
17.	Облік документів	1

Таким чином, більшість статей було присвячено загальному огляду, аналізу стану організації діловодства в установі чи установах певної галузі (сфери діяльності), як правило, з розкриттям проблем такої організації і майже завжди – з висвітленням досвіду комплексної раціоналізації організації діловодства. У значній частині інших публікацій розглянуто впровадження раціональних методик реалізації окремих діловодних процесів (чи навіть операцій). Найбільше публікацій присвячено досвіду підготовки нормативних документів з організації діловодства в установі – інструкцій з діловодства та номенклатур справ. Втім, небагато праць з розроблення такого нормативного-методичного посібника, як перелік документів зі строками їх зберігання і що, як правило, пов'язані з питаннями класифікування, групування документів у діловодстві. Іншою «продуктивною» темою є стандартизація та уніфікація управлінських документів, створюваних в установі, зокрема організаційно-розпорядчих. У низці публікацій надано методику й описано раціональний досвід оформлювання різних видів управлінських (організаційно-розпорядчих) документів.

У деяких статтях було порушено питання розроблення та впровадження ЄДСД. Серед них слід відзначити публікацію фундатора радянського документознавства К. Мітяєва⁴, який окреслив напрями розроблення ЄДСД, завдання, які вона мала виконувати. В інших публікаціях було

проаналізовано різні аспекти впровадження системи в установах. Мали місце також матеріали, в яких безпосередньо розглядалися проблеми наукового забезпечення організації діловодства в Україні. Найперше серед них слід відзначити статтю М. Місермана та М. Савченка³⁵, які ще у 1961 р. наявність проблем організації діловодства в республіці вбачали у відсутності розроблених наукових засад діловодства і, зокрема, наукових підходів до роботи з документами, що створюються в процесі діяльності установ. Автори статті порушили питання щодо розроблення класифікаторів управлінської документації, впровадження карткової системи реєстрації документів, створення курсів підготовки кваліфікованих секретарів-діловодів, а також запропонували створити Міжвідомчу комісію для вироблення єдиних принципів організації і здійснення поточного діловодства в установах УРСР та типових інструкцій з діловодства на підставі ознайомлення з досвідом роботи міністерств і відомств республіки та наукового його аналізу. Слід зауважити, що висвітлені у публікації проблеми та напрями наукового забезпечення організації діловодства не втратили актуальності й досі. Із створенням у 1962 р. Міжвідомчої комісії з діловодства як дорадчого органу Ради Міністрів УРСР у часописі було опубліковано статті, де пропонувалися певні наукові та методичні заходи щодо покращання стану діловодства в республіці. Наприклад, низку досить радикальних пропозицій було запропоновано П. Злобіним³⁶, однак вони були критиковані у статті О. Саніна³⁷. Це була чи не єдина у ті часи дискусія, яка виникла на сторінках журналу із зазначеної проблематики. У подальшому в деяких статтях також були порушені питання наукового забезпечення організації діловодства. Так, в публікації М. Савченка «Удосконалювати діловодство в установах і на підприємствах»³⁸ пропонувалося створити так звані дослідно-показові установи із зразковою організацією діловодства. У статті І. Легенького було зроблено спробу здійснити науковий аналіз причин зростання потоків документів в установах³⁹. Втім, у деяких публікаціях поняття наукового забезпечення розумілося переважно як впровадження методик, спрямованих на удосконалення технології діловодства⁴⁰.

Між тим в Україні у ці часи функціонувала наукова інституція документознавчого спрямування, у якій дослідження організації діловодства здійснювалося вже не з архівознавчих засад, а більшою мірою виходячи з управлінських, економічних аспектів. Йдеться про Український філіал науково-дослідного інституту планування і нормативів при Держплані СРСР у м. Києві. Організаційні витoki філіалу починаються з лабораторії удосконалення організації управління промисловістю Української ради народного господарства (на базі СКБ заводу верстатів та автоматів ім. Горького у м. Києві). Лабораторія існувала з 9 травня 1964 р. по 18 січня 1966 р. З 18 січня 1966 р. її перетворено у Відділення наукової організації управління народним господарством науково-дослідного економічного інституту Держплану УРСР (м. Київ), а з 30 червня ц. р. у зазначений вище філіал⁴¹. Документознавчі дослідження проводив відділ наукової організації управлінської праці та діловодства. У структурі філіалу він існував впродовж 1966–1970 рр. (хоча його назва і змінювалася; в 1970 р., наприклад, він називався відділом методології документування та організації діловодства). У складі відділу були два сектора: перший – методології документування діловодства, другий – механізації діловодних процесів й адміністративно-управлінської праці. Слід зазначити, що провідні співробітники відділу були авторами відомих профільних публікацій⁴². Друкована наукова продукція філіалу ще достатньо не вивчена. Потребує поглибленого дослідження й архівний фонд філіалу, що зберігається в ЦДАВО України і містить справи з науковими звітами з проблематики, дотичної до документознавчої. Коротко охарактеризуємо тематику зазначених звітів.

Ще під час існування лабораторії у 1965 р. її співробітниками було підготовлено наукові звіти з таких тем: «Удосконалення організації управлінської праці та діловодства в системі керування промисловістю»⁴³, «Класифікація питань діяльності підрозділів і питання організації управлінської праці, документування та документообігу в Українській раді народного господарства»⁴⁴, «Рекомендації щодо спрощення документообігу»⁴⁵. У 1966 р. було виконано звіти з тем «Дослідження системи діловодства в апараті Ради Міністрів УРСР та організація документопотоків й контролю за виконанням документів на основі застосування сучасних засобів оргтехніки»⁴⁶ та «Розроблення систем документування й документоутворення для органів планування та управління, установ і підприємств із врахуванням можливості застосування обчислювальної та організаційної техніки»⁴⁷. За 1967 р. зафіксовано один звіт із зазначеної проблематики з теми «Основні положення з організації документообігу, реєстрації й контролю виконання документів із застосуванням оргтехніки в центральних установах союзної республіки»⁴⁸. Зауважимо, що саме цим роком позначено завершення теми, пов'язаною з дослідженням потоків інформації в контексті розроблення структури керування виробництвом, розроблення

автоматизованих систем управління⁴⁹, а у 1969 р. оформлено науковий звіт з аналізу інформаційних потоків для планування паливно-енергетичного господарства⁵⁰. Зрозуміло, що йдеться про аналіз потоків управлінської та профільної документації з виробництва певних організацій або галузі.

У наступному 1970 р. співробітники філіалу звітують про виконання теми «Аналіз інформаційно-документальних систем з різних функцій керування на промисловому підприємстві»⁵¹. Ця проблематика споріднена із популярним на той час розробленням документальних інформаційно-пошукових систем, що функціонують у межах АСУ. Наукові звіти філіалу за 1972–1974 рр. характеризують розроблення іншого напрямку документознавчих досліджень – створення та удосконалення системи уніфікованих форм первинної та планової документації, зокрема для опрацювання її на обчислювальних машинах для рівнів «республіканське міністерство – Держплан УРСР»⁵², з метою впровадження у практику планування⁵³, застосування в автоматизованих системах виробництва⁵⁴. Останній звіт у фонді зі спорідненої з документознавством проблематики має назву «Дослідження й розроблення систем взаємопов'язаних програм, планів, форм і показників раціонального планування використання вторинних ресурсів»⁵⁵. Він датований 1990 р.

Слід відзначити також наукові публікації, що враховували як економіко-управлінський аспект організації діловодства, так і проблематику взаємозв'язку діловодства й архівної справи. Зокрема, це праці Н. Гончарової, яка зосередилася переважно на розробленні актуальних питань документального забезпечення процесів керування⁵⁶.

Діяльність радянських контрольних органів упродовж 1918–1934 рр., спрямовану на удосконалення діловодства, було розглянуто у публікаціях та дисертації Н. Костинської⁵⁷. До речі, ця дослідниця є автором матеріалу під рубрикою «Документоведение» у науковому виданні, що вийшло друком 1988 р.⁵⁸ Значною мірою її праці стосувалися такого напрямку як історичне документознавство. На його порубіжжі з іншими галузями історичної науки та спеціальними історичними дисциплінами в аналізованій період було опубліковано досить значну кількість публікацій, у тому числі й архівістами. Особливо слід відзначити роботи П. Захарчишиної з історії діловодства на українських землях⁵⁹, О. Купчинського з аналізу видів та формуляра давніх українських документів⁶⁰, Я. Дашкевича щодо розвитку книжної форми діловодства⁶¹. Окрему групу представляли статті, присвячені певним видам середньовічних українських документів⁶². Ці давньоукраїнські офіційні документи (більшою мірою грамоти) часто також розглядалися з позицій мовознавчого аналізу, що значною мірою сприяло побудові їх оригінальних класифікацій, визначенню жанрових особливостей, специфіки побутування, автентичності⁶³. Дотичними до історичного документознавства були також публікації, присвячені печаткам (відбиткам печаток) українських документів⁶⁴. Однак, зазначені вище праці не розглядалися у ті часи у зв'язку з документознавством, оскільки вважалося, що ця наукова дисципліна досліджує тільки сучасні офіційні документи, а її найнижча хронологічна межа має сягати XVIII століття⁶⁵. Було також опубліковано посібник, проблематика якого знаходиться на межі історичного документознавства та криміналістичного дослідження документів⁶⁶.

Уже з 1960-х рр. в СРСР поняття «документ» стали широко використовувати в наукових дисциплінах, пов'язаних із сферами практичної роботи з різними носіями інформації. Так, в інформатиці ним позначалися носії інформації, що були спеціально призначені для її зберігання та передавання. Досить широкий спектр видів об'єктів зберігання в бібліотеках (вони комплектують не тільки паперовими, а й аудіовізуальними виданнями, а також дисертаціями, звітами про науково-дослідні роботи та дослідно-конструкторські розробки, депонованими рукописами, а деякі з бібліотек мали зібрання карт, фотографічних документів, рукописні фонди тощо) зумовив застосування щодо них узагальнюючого терміна «документ» в бібліотекознавстві та бібліографознавстві. З іншого боку, відбулося певне інтегрування цих дисциплін з так званою науковою інформатикою (спрямованою на інформаційне забезпечення розвитку науки і техніки), що зумовлювалося приналежністю бібліотечно-бібліографічного обслуговування до видів науково-інформаційної діяльності і через це виконанням низкою універсальних, наукових та науково-технічних бібліотек функцій органів науково-технічної інформації різних рівнів. Поширення у зазначених наукових дисциплінах понять «документальний масив», «документальна інформація», «документальні потоки», «документальний пошук», «документальна інформаційно-пошукова система», «потреби в документальній інформації», «класифікація документальної інформації» тощо створювало не тільки прецедент подібності з лексику документознавства⁶⁷, а й відображали певну галузь знань, пов'язану із вивченням сукупності документальних інформаційних процесів (збирання, опрацювання, зберігання, пошук, видавання документальної

інформації). В Україні публікації з цієї проблематики в основному зосереджувалися у збірниках наукових праць великих бібліотек, Українського науково-дослідного інституту науково-технічної інформації і техніко-економічних досліджень, інститутів культури. Однак, спеціальних узагальнюючих робіт з наукової інформатики було видано небагато (і мали вони переважно науково-популярний характер)⁶⁸, що пояснювалося наявністю досить значного потоку наукової продукції всесоюзних інститутів науково-технічної інформації, масштабною презентацією результатів досліджень із зазначеної тематики у журналі «Научно-техническая информация», який видавав (і видає дотепер) Всесоюзний (нині Всеросійський) інститут наукової та технічної інформації.

Окремий напрям у науковій інформатиці представляли дослідження документальних джерел інформації⁶⁹, зокрема наукової⁷⁰. На початку розробки у його межах були спрямовані на удосконалення створення та функціонування наукових публікацій (первинних документальних джерел наукової інформації) і науково-інформаційних документів (вторинних документальних джерел наукової інформації). Згодом дослідження документальних джерел наукової інформації охоплювали вже значно ширший спектр питань, включаючи визначення меж самого поняття, типологічний аналіз цих джерел, історію та перспективи їх розвитку. Спроби вирішити ці питання представлено у низці українських публікацій⁷¹.

Від 1991 року до нашого часу. Розвиток документознавства в Україні на сучасному етапі у загальних рисах вже було викладено в деяких публікаціях⁷². Тому в нарисі відзначено найбільш помітні події окресленого періоду, пов'язані з розвитком теорії документознавства в Україні.

На початку 1990-х рр. відомий російський бібліотекознавець Ю. Столяров починає формувати нову (щодо усталеної в СРСР) концепцію документознавства⁷³. В її основу покладено більш широке, ніж в традиційному (класичному) документознавстві поняття документа, яке охоплює вже не тільки документацію (службові, особисті, тобто так звані «неопубліковані» документи), а й видання, публікації (тобто «опубліковані» документи). Витоки цієї концепції – у працях вже згаданого нами фундатора науки «документація» (документаційної науки) П. Отле (1930-і рр.) та його послідовників. Певні теоретичні надбання (у тому числі й бібліографознавчі) цієї науки включає у 1960-х рр. радянська інформатика, яка, що вже відзначалося, впродовж наступних двох десятиліть вивчає публікації як документальні джерела інформації. Нова концепція документознавства залучає до своєї теоретичної частини також значну частину результатів книгознавчих, бібліотекознавчих та бібліографознавчих досліджень на підставі інформологічного постулату, що «книга» це теж документ.

Значною мірою нова концепція документознавства була асоціативною дослідженню документа (у широкому його розумінні), які здійснювали у другій половині 1980-х рр. українські вчені (Г. Швецова-Водка, С. Кулешов). Однак в Україні тоді він не ототожнювався з «новим» документознавством. Його розглядали як вивчення документа з позицій різних документально-інформаційних наук, про що, зокрема, свідчить публікація 1992 р. Г. Швецової-Водки⁷⁴. У цьому ж році вийшла друком фундаментальна монографія з кодикології Л. Дубровіної, в якій було чітко розмежовано застосування поняття «документ» з точки зору інформатики, бібліографознавства, кодикології й інших спеціальних історичних дисциплін, що водночас ілюструвалося прикладами дослідження рукописної книги такими науками як історичне джерелознавство, археографія, палеографія, текстологія, документознавство, бібліографознавство, історія книги⁷⁵. Водночас цим автором висловлювалася думка щодо можливості існування «документографії» як прикладної галузі фундаментальної науки документологія, у межах якої мають здійснюватись «узагальнюючі дослідження загальних закономірностей фіксації і передачі інформації в документальних системах та документальних комунікаціях»⁷⁶. Пізніше в монографії С. Кулешова (1995)⁷⁷, присвяченій документальним джерелам наукової інформації, відзначено, що документ вивчається циклом наук (який позначається різними назвами), до якого при широкому розгляді документа можуть входити бібліографознавство, бібліотекознавство, книгознавство, інформатика, архівознавство, історичне джерелознавство, музеєзнавство та ін. Відзначалася можливість проведення міжгалузевих досліджень документів, причому зауважувалося, що не в площині форм та методів роботи з документами (оскільки кожна зі сфер практичної роботи має свою специфіку), а з точки зору створення загальної історії та теорії документа, яка у перспективі може стати основою документології⁷⁸. У фундаментальній праці з архівознавства та археографії Г. Боряка (1995 р.) було розглянуто зміст документознавства як науки, критиковано як спроби зробити цю науку комплексним об'єднанням, що вивчає всі історичні джерела, так і можливості розроблення теорії документа⁷⁹. Автор дотримувався архівознавчого (тобто традиційного) трактування

документознавства, яке на його думку, пов'язане з документальним забезпеченням управління та діловодством установ⁸⁰. Традиційна точка зору на документознавство була відображена також у довіднику «Специальные исторические дисциплины» (1992), підготовленому кафедрою архівознавства та спеціальних історичних дисциплін Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка⁸¹.

У 1997 р. Харківським державним інститутом культури (ХДАК) було видано перший в Україні підручник з документознавства (автор – Н. Кушнарєнко). Його зміст викладено з позицій «нового» документознавства. З точки зору теоретичного аналізу найбільший інтерес представляли погляди автора на структуру документознавства як науки⁸². У подальшому питання структури наукової дисципліни і відповідно позиції щодо її змісту та завдань неодноразово ставали об'єктом дискусій в спеціальних українських публікаціях. Цим питанням приділяли увагу Ю. Сорока, Г. Швецова-Водка, М. Слободяник, С. Кулешов, Н. Кушнарєнко⁸³. Порушується питання щодо наявності в документознавстві окремого напрямку – історичного документознавства⁸⁴.

Першу профільну монографію з наукової дисципліни було опубліковано 2000 р. Її автор – С. Кулешов, охарактеризував історію та теоретичні основи загального документознавства (документології) і традиційного документознавства⁸⁵. Працю було відзначено галузевою премією імені Василя Веретеннікова Державного комітету архівів України та Спілки архівістів України. У 2001 р. вийшла друком монографія Г. Швецової-Водки «Документ і книга в системі соціальних комунікацій»⁸⁶, в якій узагальнювалися багаторічні авторські дослідження процесів формування різних значень поняття «документ», проблем типології документа і книги, співвідношення понять документа і книги, об'єкта бібліографії тощо. Слід зауважити, що обговорення теоретичних проблем документознавства активно продовжується і нині. Серед найбільш дискусійних – структура документознавства як науки і поняття «документологія» (окрема наука чи галузь наукових знань у межах документознавства), термінологія документознавства, типологія документів.

Позитивним явищем останніх років стала поява публікацій, в яких розглядаються не абстрактні питання теорії документа, а теоретичні аспекти науково-практичних розробок (всі вони стосуються, зрозуміло, традиційного документознавства). Йдеться про питання теорії експертизи цінності документів (С. Сельченкова), розгляд теорії діловодства як галузі наукових знань (О. Загорецька), аналіз наукових засад керування документальними процесами (І. Антоненко), документального забезпечення менеджменту (Н. Гончарова), концептуальних основ формування культури діловодства в сучасних установах України (Ю. Палеха) та ін. Формується самостійний потік публікацій, присвячений документознавчим питанням створення та функціонування електронних документів.

Останні роки позначені виходом фундаментальних монографій, в яких розглянуто проблематику історичного документознавства. Це праця В. Шандри, в якій охарактеризовано організацію документування та роботу з документами в генерал-губернаторствах України⁸⁷. Іншим прикладом є монографія О. Купчинського «Акти і документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть», що узагальнює результати досліджень проведених відомим вченим-архівістом упродовж останніх трьох десятиліть⁸⁸.

* Ми не беремо до уваги емпіричні знання про роботу з документами, що мали в Україні багатовікову традицію.

⁸⁰ Див., наприклад: *Войцехівська І. Н.* Київська школа документалістів // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917–1921 рр.): 36. наук. праць / ГАУ при Кабінеті Міністрів України; УДНДІАСД; НІБ України. – К., 1998. – С. 239–241; *Калакура Я., Щербак М.* Центр архівістики та джерелознавства в Київському університеті // Студії з архів. справи та документознавства. – 2004. – Т. 12. – С. 156.

⁸¹ *Ковальський М. П.* Антонович Володимир Боніфатійович // Джерелознавство історії України: Довідник / Київський ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 1998. – С. 154–155; *Калакура Я. С.* та ін. Історичне джерелознавство: Підручник для студ. істор. спеціальностей вищих навч. закладів. – К.: Либідь, 2002. – С. 19–22.

⁸² *Бузинний О.* Практичний підручник діловодства українською мовою. – Х.; К., 1924.; *Мейльман В.* Организованная канцелярия: Практическое руководство организации делопроизводства на научных основах. – К., 1924.; *Славуцкий Г. И., Войтицкий С. И.* Карточная система делопроизводства для центральных и губернских учреждений. – Х., 1924; Учебник делопроизводства райисполкомов и сельсоветов. – Х., 1926 та ін.

⁸³ *Евстигнев А. Ф.* Десятичная система в административном делопроизводстве / ВУЦИК. – Х., 1921 – 12 с. (Библиотека по упрощению советского аппарата. Вып. 2-й)

⁸⁴ Діяльність і праці П. Отле (якого деякі вчені вважають то піонером інформатики, то фундатором документознавства або документології) нині активно вивчають. Його ідеї щодо пошуку універсальних методик роботи з об'єктами, які зберігають в бібліотеках, архівах та музеях, на той час представлялися цілком реальними (дехто вважає їх актуальними і нині) й пропагувалися у світі. Запровадження таких методик наочно ілюструє праця П. Отле

«Керівництво з адміністративного діловодства» («Manuel de la documentation administrative»), яка в багатьох частинах безперечно була прогресивною (щодо уніфікації документів, застосування засобів механізації, так званої «адміністративної статистики» тощо), однак впровадження десятикової системи класифікації у діловодстві і особливо в архівній справі у подальшому не було визнано доцільним. До речі, цю працю було видано в СРСР, але в російському перекладі вона вже називалася інакше. Див.: *Отле П.* Руководство к администрированию: Доклад, сделанный на 2-м Международном Конгрессе Административных наук в Брюсселе в 1923 году. – М.: Изд-во НКРКИ, 1924. – 85 с.

⁶ У фундаментальній праці з історії архівної науки та освіти в Україні І. Матяш відзначає також функціонування на початку 1920-х рр. Асоціації працівників діловодства і управління. Див.: *Матяш І.* Архівна наука і освіта в Україні 1920 – 1930-х років / Держкомархів України, УДНДІАСД. – К., 2000. – С. 409.

⁷ ЦДАВО України, ф. 4508, оп. 1, спр. 181, арк. 12.

⁸ Там само, спр. 38.

⁹ Див.: *Кулешов С. Г.* З історії організації наукових досліджень процесів діловодства в Україні у 1920–1930-х роках // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2004. – Т. 11. – С. 177–182.

¹⁰ Цікаво, що цей документ відсутній у досить популярному за радянських часів навчальному посібнику Московського державного історико-архівного інституту «Сборник законодательных актов по делопроизводству (1917–1970 гг.)» (М., 1973).

¹¹ ЦДАВО України, ф. 4508, оп. 1, спр. 160, арк. 6.

¹² Там само, спр. 114, арк. 11.

¹³ Там само, спр. 160, арк. 24.

¹⁴ Там само, спр. 121, арк. 9; спр. 250, арк. 5–6.

¹⁵ Там само, спр. 227, арк. 6.

¹⁶ Слід зауважити, що це сталося на два роки пізніше ліквідації московського ПУ у квітні 1932 р.

¹⁷ *Мітюков О. Г.* Радянське архівне будівництво на Україні (1917–1973) / ГАУ. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 58–60.

¹⁸ Там само. – С. 113.

¹⁹ *Матяш І.* Архівна наука і освіта в Україні 1920–1930-х років... – С. 232–238.

²⁰ Там само. – С. 405, 420, 422–425, 430, 436, 452.

²¹ Ці видання містять розпорядчі документи, що стосувалися організації «архівної частини діловодства», один – з укладення переліку справ і документів, і тільки одна замітка, в якій наголошувалося про необхідність покращання організації діловодства в установах. Див.: *Матяш І.* Українська архівна періодика 1920–1930-х рр.: історія, бібліографія, бібліометрія / НБУВ НАН України; УДНДІАСД. – К., 2000. – С. 136 (№ 62), 141 (№ 105), 170 (№ 389), 176 (№ 439).

²² *Загорецька О. М.* Нормативне та науково-методичне забезпечення організації діловодства в Україні у другій половині ХХ на початку ХХІ століття: Дис. ... канд. іст. наук / УНДІАСД. – К., 2005. – 194 с.

²³ У підготовці ЄДСД взяли участь Головархів СРСР, Державний комітет Ради Міністрів СРСР з питань праці і заробітної плати, Державний комітет стандартів Ради Міністрів СРСР, Академія наук СРСР, Міністерство приладобудування, засобів автоматизації і систем управління, а також ряд галузевих науково-дослідних інститутів СРСР. Головним розробником ЄДСД був ВНДІАСД.

²⁴ *Загорецька О. М.* Нормативне та науково-методичне забезпечення... – С. 74.

²⁵ Подібна проблематика порушувалася і в українській архівознавчій періодиці. Див.: *Васильєв М., Плакса В.* Уніфіковані документи в автоматизованих системах управління // Архіви України. – 1972. – № 3. – С. 71–74.

²⁶ *Загорецька О. М.* Нормативне та науково-методичне забезпечення... – С. 80.

²⁷ Там само.

²⁸ Там само.

²⁹ Див.: *Прокончук В. В.* Республіканський організаційно-методичний кабінет по діловодству // Архіви України. – 1985. – № 4. – С. 17–21; *Загорецька О. М.* Нормативне та науково-методичне забезпечення... – С. 89–90.

³⁰ Див.: *Калакура Я., Щербак М.* Центр архівістики та джерелознавства в Київському університеті... – С. 158.

³¹ *Загорецька О. М.* Нормативне та науково-методичне забезпечення... – С. 84. Привертає увагу також факт ініціювання університетом відкриття спеціальності референт-діловод. Див.: *Бездрабко В. В.* Управлінське документознавство: Навч. посіб. – К., 2006. – С. 29.

³² На першій конференції (відбулася 14–17 червня 1961 р.) доповідачі лише порушували питання удосконалення організації діловодства в установах республіки, а на третій (відбулася 24–25 червня 1968 р.) доповідей з питань, дотичних до документознавства, представлено не було (якщо не враховувати доповідь відомого українського архівіста Захарія Сендика з історії діловодства ревкомів на Рівненщині у 1919–1920 рр.).

³³ Друга республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін // Архіви України. – 1965. – № 4. – С. 3–17.

³⁴ *Митяєв К.* Основні напрями розроблення єдиної державної системи діловодства // Архіви України. – 1965. – № 4. – С. 18–24.

³⁵ *Місерман М., Савченко М.* Деякі питання наукової організації поточного діловодства в установах УРСР // Наук.-інформ. бюл. Архів. упр. УРСР. – 1961. – № 6. – С. 6–12.

³⁶ *Злобін П.* Поліпшення і вдосконалення діловодства в радянському державному і господарському апараті // Наук.-інформ. бюл. Архів. упр. УРСР. – 1962. – № 3. – С. 56–60.

³⁷ *Санін О.* Деякі міркування з приводу статті П. Злобіна // Наук.-інформ. бюл. Архів. упр. УРСР. – 1963. – № 1. – С. 40–43.

³⁸ *Савченко М.* Удосконалювати діловодство в установах і на підприємствах // Наук.-інформ. бюл. Архів. упр. УРСР. – 1963. – № 1. – С. 10–15.

³⁹ *Легенький І.* Діловодство – на наукову основу // Архіви України. – 1970. – № 1. – С. 41–43.

⁴⁰ Див., наприклад: *Тимошенко Г.* Організацію діловодства – на наукову основу // Архіви України. – 1968. – № 1. – С. 53–55.

⁴¹ ЦДАВО України, ф. 5121, оп. 1, спр. 1, арк. 1–3.

⁴² Особливо це стосується праць старшого наукового співробітника відділу методології документування та організації діловодства А. Фельзера. Див., наприклад: *Галаков В., Фельзер А.* Усунути хиби в оформленні документів

у поточному діловодстві // Архіви України. – 1966. – № 5. – С. 12–17; *Приедромирская Е. М., Фельзер А. Б.* К вопросу о методах исследования делопроизводства // Сов. архивы. – 1972. – № 5. – С. 54–61; Унифицированная система организационно-распорядительной документации, методики и опыт внедрения / Науч. ред. *А. Б. Фельзер*. – К.: Знание, 1977. – 16 с. Значної популярності набув довідковий посібник «Делопроизводство», підготовлений ним у співавторстві з начальником відділу відомчих архівів та організації діловодства Архівного управління УРСР М. Місерманом. Вперше посібник було видано у Києві в 1977 р. і двічі його перевидавали у 1987 й 1988 рр. Див.: *Фельзер А. Б., Миссерман М. А.* Делопроизводство: Справ. пособие. – К.: Вища шк., 1977. – 200 с.

⁴¹ ЦДАВО України, ф. 5121, оп. 2, т. 1, спр. 28, 30.

⁴² Там само, спр. 29.

⁴³ Там само, спр. 31.

⁴⁴ Там само, спр. 47.

⁴⁵ Там само, спр. 48.

⁴⁶ Там само, спр. 69.

⁴⁷ Там само, спр. 57.

⁴⁸ Там само, спр. 125.

⁴⁹ Там само, спр. 156.

⁵⁰ Там само, спр. 200.

⁵¹ Там само, спр. 236.

⁵² Там само, спр. 262.

⁵³ Там само, спр. 792.

⁵⁴ Див.: *Гончарова Н. И.* Пути совершенствования системы документальной информации в управлении научно-исследовательским учреждением // Науковедение и информатика. – 1987. – Вып. 28. – С. 34–37; *Коренной А. А., Гончарова Н. И., Каленская Н. Ф., Логвинова Д. М.* Система программно-целевой документации и методы ее анализа // Науковедение и информатика. – 1985. – Вып. 26. – С. 15–21 та ін.

⁵⁵ *Костинская Н. С.* Деятельность контрольных органов по совершенствованию государственного аппарата и делопроизводства в 1918–1934 гг.: Дис. ... канд. ист. наук / Ин-т истории АН УССР. – К., 1988. – 187 с.

⁵⁶ *Костинская Н. С.* Документоведение // Вспомогательные исторические дисциплины: историография и теория. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 124–129, 253.

⁵⁷ *Захарчишина П.* Писарі й архівісти земських та гродських канцелярій на західноукраїнських землях в XV–XVIII ст. // Архіви України. – 1969. – № 1. – С. 15–26; *Вона ж.* Особливості діловодства в адміністративних установах Галичини (1772–1918) // Наук.-інформ. бюл. Архів. упр. УРСР. – 1963. – № 1. – С. 15–24.

⁵⁸ *Купчинський О. А.* До питання про характеристичні формуляри рукописних документів середньовіччя // Архіви України. – 1974. – № 6. – С. 12–20; *Він же.* З історії створення науково-довідкового апарату до фондів судово-адміністративних установ України XV–XVIII ст. // Архіви України. – 1976. – № 1. – С. 27–35; *Він же.* Методика наукового описання давніх документів // Архіви України. – 1971. – № 4. – С. 52–62; *Він же.* Розвиток галицько-волинського документа в контексті міжслов'янських зв'язків XIII–XIV ст. // Київська Русь: культура, традиції: Зб. наук. пр. – К., 1983. – С. 25–45 та ін.

⁵⁹ *Дашкевич Я. Р.* Адміністративні, судові й фінансові книги на Україні в XIII–XVIII ст.: Проблематика, стан і методика дослідження // Історичні джерела та їх використання. – К.: Наук. думка, 1969. – Вып. 4. – С. 129–171.

⁶⁰ Див., наприклад: *Пірко В. О.* Ревізії Перемишльської землі кінця XVI–початку XVIII ст. як джерело соціально-економічної історії міст Руського воєводства (Галичини) // Архіви України. – 1977. – № 2. – С. 71–75; *Найнавер К.* Урбаріальні документи кінця XVIII ст. – джерела соціально-економічного становища селянства Закарпаття // Архіви України. – 1971. – № 6. – С. 82–86; *Пономаренко Л.* Картографо-геодезичні матеріали архівів м. Києва // Архіви України. – 1973. – № 4. – С. 63–67; *Шульга І. Г.* Документи митниць як джерело до вивчення торгівлі на Україні // Архіви України. – 1975. – № 6. – С. 60–63 та ін.

⁶¹ Див.: *Генсьорський А. І.* З коментарів до Галицько-Волинського літопису: Волинські та галицькі грамоти XIII ст. // Історичні джерела та їх використання. – К.: Наук. думка, 1969. – Вып. 4. – С. 171–184; Грамоти XIV ст. / Упоряд. М. М. Пещак. – К.: Наук. думка, 1974. – 255 с.; *Свенціцький І.* Західноукраїнські грамоти XIV–XV ст. // Питання українського мовознавства. – Львів, 1957. – Кн. 2. – С. 3–37; Українські грамоти XV ст. / Підготовка тексту, вступна ст. і комент. В. М. Русанівського. – К.: Наук. думка, 1965. – 163 с. та ін.

⁶² Див., зокрема: *Гавриленко В. О.* Українська сфрагістика: питання предмета та історіографії. – К.: Наук. думка, 1977. – 167 с.

⁶³ Див.: *Кулешов С.* Історичне документознавство: зміст та основні завдання наукового напрямку (до постановки проблеми) // Архіви України. – 1998. – № 1–6. – С. 9–18.

⁶⁴ *Лисиченко В. К.* Криминалистическое исследование документов. Вып. 1. Возникновение и развитие общественных функций документов / Киевск. гос. ун-т. им. Т. Г. Шевченко. – К., 1971. – 77 с.

⁶⁵ До речі, документознавство та архівознавство на певному етапі теж зазнали впливу наукової інформатики, а на межі кібернетики та документознавства у 1960–1970-і рр. виникає новий науковий напрям – документалістика.

⁶⁶ Див., наприклад: *Чурсин Н. Н.* Популярная информатика. – К.: Техника, 1982. – 157 с.; *Коренной А. А.* Информатика и коммуникация. – К.: Наук. думка, 1986. – 143 с.

⁶⁷ Ця проблематика була задекларована в Україні ще у 1975 р. Див.: *Сокальський А. С.* Некоторые пути повышения эффективности использования документальных источников информации // Пути повышения качества и эффективности использования научно-технической информации: Тезисы докл. респ. науч. конф. Секц. 1. Теоретические и методологические вопросы эффективности научно-технической информации и пропаганды. – К., 1975. – С. 87.

⁶⁸ Див.: *Кулешов С.* Документальні джерела наукової інформації як об'єкт дослідження інформатики // Студії з архів. справи та документознавства. – 1996. – Т. 1. – С. 72–76.

⁶⁹ *Кулешов С. Г., Маньковский А. Л.* Основные характеристики документальных источников научной информации как объектов прогнозирования // Науковедение и информатика. – 1986. – Вып. 27. – С. 51–56; *Кулешов С. Г., Маньковский А. Л.* Эволюция документальных источников научной информации как объект исследования // Науковедение и информатика. – 1987. – Вып. 28. – С. 45–50; *Кулешов С. Г., Девтерова Т. В.* Жанры документальных источников

научной информации // *Науковедение и информатика*. – 1989. – Вып.31. – С. 56–63; *Кулешов С. Г.* Развитие документальных источников научной информации (историко-типологический анализ). Ч. 1. Документальные источники научной информации как объект историко-типологического исследования: Препринт / Ин-т философии АН УССР; ОНИОН. – К., 1990. – 28 с.; *Він же.* Развитие документальных источников научной информации (историко-типологический анализ). Ч. 2. Досистемный этап развития документальных источников научной информации: Препринт / Ин-т философии АН УССР; ОНИОН. – К., 1990. – 42 с.; *Він же.* Развитие документальных источников научной информации (историко-типологический анализ). Ч. 3. Генезис новой научной литературы и формирование системы ДИНИ: Препринт / Ин-т философии АН УССР; ОНИОН. – К., 1990. – 45 с. та ін.

⁷² *Кулешов С.* Українське документознавство: сучасний стан та перспективи розвитку // *Студії з архів. справи та документознавства*. 1999. – Т. 4. – С. 95–99; *Матяш І. Б., Кулешов С. Г.* Архивная наука и документоведение Украины на современном этапе // *Отечественные архивы*. – 2002. – № 6. – С. 46–55; *Кулешов С.* Перспективні напрямки наукових досліджень у спеціальному документознавстві // *Студії з архів. справи та документознавства / Держкомархів України; УНДІАСД; Європейський ун-т*. – К., 2004. – Т. 12. – С. 115–120.

⁷³ *Документоведение: Программа для студентов по специализации «Информатизация документно-коммуникационных систем»* / Сост. Ю. Н. Столяров; МГТУ им. Н. Э. Баумана. – М., 1992. – 7 с.

⁷⁴ *Швецова-Водка Г. М.* Значення поняття «документ» у документально-інформаційних науках // *Культура України: історія і сучасність: Тези доп. Республ. наук.-практ. конф.* – Х., 1992. – С. 324–326.

⁷⁵ *Дубровіна Л.* Кодикологія та кодикографія української рукописної книги. – К., 1992. – С. 28–54.

⁷⁶ Там само. – С. 84.

⁷⁷ *Кулешов С.* Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія типологічної схеми / Українська академія інформатики. – К., 1995. – 191 с. У цілому монографія була позитивно оцінена представниками історичної науки. Див.: *Решет О. П.* Криза сучасної історичної науки: методологічний і джерелознавчий аспекти // *Наука та наукознавство*. – 1998. – № 2. – С. 46.

⁷⁸ *Кулешов С.* Документальні джерела наукової інформації... – С. 4–5.

⁷⁹ *Боряк Г.* Національна архівна спадщина України та Державний реєстр «Археографічна Україніка»: Архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи. – К., 1995. – С. 88–89.

⁸⁰ Там само. – С. 89.

⁸¹ *Специальные исторические дисциплины: Учеб. пособие* / В. А. Замлинский, М. Ф. Дмитриенко, Т. А. Балабушевич и др.; Под ред. В. А. Замлинского, М. Ф. Дмитриенко. – К., 1992. – С. 119–123.

⁸² *Кушнарченко Н. Н.* Документоведение: Учеб. для студентов ин-тов культуры / Харьк. гос. ин-т культуры; Отв. ред. В. Н. Шейко. – Х., 1997. – С. 125–126. Авторське бачення структури документознавства було розглянуто у статті: *Кулешов С.* Чи входить книгознавство у документознавство? (до проблеми структуризації сучасного документознавства) // *Бібліотечний вісник*. – 1999. – № 5. – С. 10–16.

⁸³ *Сорока Ю.* Документознавство та його роль і місце в системі історичної науки // *Спеціальні галузі історичної науки: Зб. на пошану Марка Якимовича Варшавчика* / Редкол.: Я. С. Калакура (гол. ред.) та ін. – К., 1999. – С. 91–94; *Швецова-Водка Г. М.* Структура документознавства і його місце серед суміжних наукових дисциплін // *Студії з архів. справи та документознавства*. – 2004. – Т. 12. – С. 120–125; *Слободяник М.* Структура сучасного документознавства // *Вісник Книжкової палати*. – 2003. – № 4. – С. 18–21; *Кулешов С.* Новий погляд на структуру документознавства // *Вісник Книжкової палати*. – 2003. – № 10. – С. 24–27; *Кушнарченко Н. Н.* Новый этап институционализации науки о документе // *Научные и технические библиотеки*. – 2005. – № 11. – С. 39 та ін.

⁸⁴ *Кулешов С.* Історичне документознавство: зміст та основні завдання наукового напрямку (до постановки проблеми) ... – С. 9–18.

⁸⁵ *Він же.* Документознавство: Історія. Теоретичні основи / УНДІАСД; ДАКККіМ. – К., 2000. – 160 с.

⁸⁶ *Швецова-Водка Г. М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій / Рівнен. держ. ун-т. – Рівне, 2001. – 438 с.

⁸⁷ *Шандра В. С.* Генерал-губернаторства в Україні: ХІХ – початок ХХ століття / НАН України. Інститут історії України. – К., 2005. – 427 с.

⁸⁸ *Купчинський О.* Акти та документи Галицько-Волинського князівства ХІІІ – першої половини ХІV століть. Дослідження. Тексти. – Львів: НТШ, 2004. – 1283 с.